

BUDAHÁZI ÁRPÁD

A poligráfós vizsgálat helye a felderítésben és a bizonyításban

Ha a büntetőeljárás folyamán kétség támad a terhelt vagy a tanú őszintesége felől, olyan kérdések merülhetnek fel az eljáró hatóságban, hogy érdemes-e elvégeztetni a poligráfós vizsgálatot, a műszeres vallomás-ellenőrzés segíti-e a felderítést, és kaphat-e szerepet a bizonyításban. A kritikusok nemcsak a poligráf bizonyításban betöltött szerepét vitatják, hanem azt is, hogy szükség van-e egyáltalán arra, hogy a felderítésben alkalmazzák, nem okoz-e nagyobb kárt az igénybevétele, mint az esetleges mellőzése.

A felderítés és a poligráfós vizsgálat

Mielőtt megvizsgálom, hogy a felderítésben szerepet kaphat-e a poligráfós vizsgálat, érdemes kitérni arra, mit is értünk felderítésen. *Tremmel Flórián* abban látja a különbséget a felderítés és a bizonyítás között, hogy „*a bizonyításnál egyetlen verziónak a levezetése, illetve kimutatása, demonstrációja történik, »egyverziós« megismerési szint*”¹, szemben a felderítéssel, amikor még „*többverziós*” szinten van a tudás. *Tremmel* szerint „*úgy is mondhatjuk, hogy a felderítés még a magántudomás, a sejtés szintjén van, ezzel szemben a bizonyítás már köztudomás jellegű, mások számára is megérthető, belátható igazság kimondásához vezet*”². A nyomozás nem alkalmas arra, és a nyomozó hatóság nem is teheti, hogy a „*belátható igazságot*” kimondja, ez azonban nem jelenti azt, hogy a nyomozás végén többverziós lehetne a megismerési szint. A vádemelés előtt egyetlen olyan, bizonyítékokkal is alátámasztott verzió lehetséges csak, amely meghatározza, hogy ki és milyen bűncselekményt követhetett el. Ezt a nyomozó hatóság által felállított egyetlen verziót elsőként az ügyész vizsgálja meg abból a szempontból, hogy bíróság elé kerülhet-e, bizonyítékokkal kellően alátámasztott-e. Ennek az ügyészi szűrőszerepnek az a célja, hogy az ügyész megvizsgálja, eredményes volt-e

¹ Tremmel Flórián: *Bizonyítékok a büntetőeljárásban*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2006, 31. o. 2 Uo.

a nyomozás, fennállnak-e a vádemelés ténybeli feltételei, mert ahogy *Bócz Endre* fogalmaz: „az »alapeljárás«-ban az előkészítő szakasz, amely változatlanul a »nyomozás« nevet viseli, a törvény kifejezett rendelkezése szerint a vádemelés ténybeli feltételeinek tisztázására irányul”³. Hogyha az ügyész nem lát elegendő bizonyítékot, megszünteti a nyomozást, de azt is teheti, hogy az iratok alapján új verzió(ka)t állít fel, és nyomozási cselekmények is következhetnek. Amint az ügyész befejezi a verzió-felállítási, illetve -értékelési tevékenységét, és már csak egyetlen verziója van, ha arra alkalmasnak tartja az ügyet, vádat emel. A bíróság kötve lesz az ügyészi egyetlen verzióhoz abban a tekintetben, hogy a vádiratban megnevezett személyről és cselekményéről kell döntenie. Ha a bíróság más verziót is találna, úgy vélné, hogy egy olyan személy követhette el a bűncselekményt, aki nincs nevesítve a vádban, akkor felmentő ítéletet kell hoznia, mivel az újabb – személyre vonatkozó – verzióvizsgálatra csak a nyomozó hatóság jogosult. Ugyanez mondható el a cselekményről is, ha az ügyész nem módosítja vagy terjeszti ki a vádat, a bíróság az általa meglett új verzióval csupán annyit tehet, hogy dönt arról a bűncselekményről, amelyet a vád tartalmaz, ami pedig hiányzik belőle, az egy új büntetőeljárás megindítási alapja lehet, amit ismét a felderítés követhet.

Visszatérve a tremmeli alapgondolathoz, abból az a következtetés is levonható, hogy az egyetlen verzió felállításánál a nyomozó hatóság is végez olyan tevékenységet, amely közelebb áll ahhoz, hogy felderítésnek tekintsük, szembetűnő azonban, hogy vannak hasonló vonásai a bizonyítással is, még akkor is, ha az adott verzió még csak a „sejtés szintjén” van, de ha több is ennél, akkor sem mondható ekkor még ki a „belátható igazság”.

Finszter Géza úgy véli, hogy „a felderíthetőség arra ad választ, hogy milyen feltételek mellett juthat a kriminális cselekmény a hatóság tudomására, és milyen további eljárások szükségesek ahhoz, hogy a nyomozó hatóság sikerrel tárja fel a bűnös magatartás valamennyi mozzanatát”⁴. A Finszter-féle felderíthetőség-fogalomból az következik, hogy a felderítés olyan folyamat, amely azzal veszi kezdetét, hogy az elkövetett bűncselekmény a hatóság tudomására jut, és azzal ér véget, hogy a nyomozó hatóság sikerrel feltárja a bűnös magatartás valamennyi mozzanatát. A felderítést a nyomozó hatóság végzi, így a felderítés a nyomozás feladata. *Pusztai László* is a felderítés jelentőségét hangsúlyozza, amikor a nyomozást definiálja: „a bűnügyi nyomoz-

³ Bócz Endre: Krimináltechnika és büntetőeljárás rend. Rendészeti Szemle, 2006/7–8., 27. o.

⁴ Finszter Géza: A vesztesétes nyomozása. Magyar Rendészet, 2010/3–4., 22. o.

zás felfogható úgy is, mint egy, a múltban lezajlott esemény meghatározott jogi keretek között végrehajtott megismerése abból a célból, hogy a büntetőjogi felelősség alapjául szolgáló tényeket felderítve és összegyűjtve előkészítse, vagy ha az összegyűjtött tények alapján arra szükség nincs, mellőzze a bírósági eljárást⁵. Ha abból indulunk ki, hogy milyen célból veszik igénybe a poligráfot, azt mondhatjuk, hogy a felderítés során alkalmazható. A felderítést szolgálja, amikor a nyomozás kezdetén például szűrőként alkalmazzák, hogy a poligráfos vizsgálat eredményét is felhasználva kizárják azokat a személyeket a lehetséges elkövetők köréből, akik nem rendelkeznek tettestudomással (vagyis fiziológiai reakcióik a feszültségsúcssteszes kérdéssorokban nem mutatnak megtévesztési szándékot a bűncselekményre vonatkozó kritikus kérdések tagadásánál), illetve akiknél az általános kérdések tesztje sem jelzi azt, hogy elkövethették a bűncselekményt. A felderítéssel függ össze az is, hogy a tanúként kihallgatott személyeknél is vizsgálhatják ugyanezt. Arra is poligráfot vesznek igénybe, hogy a nyomozó hatóság olyan tárgyi bizonyítási eszközhöz jusson, amelynek megléte, vagy például elrejtésének helye előtte ismeretlen. Ezek mellett a felderítés keretén belül tisztázzák azt is, hogy a nyomozó hatóság által felállított tényállás alapjául szolgáló vallomások mely részei nem tekinthetők őszintének, ugyanis a tényállás megállapítása hibás lehet, ha nem minden történt úgy, ahogy azt például a tanú elmondta. Ebben a tekintetben a vallomás ellenőrzését a felderítés érdekében végzik el a poligráffal. A gyakorlat és a felsorolt poligráffunkciók is igazolják, hogy a műszer alkalmazható, és igénybe is veszik a felderítés során.

A felderítés és a bizonyítás kapcsolata

Erdei Árpád azt írja, hogy az igazság megállapításának mai módja a bizonyítás.⁶ A bíróság csak a bizonyítás útján juthat el az igazsághoz, vagyis annak megállapításához, hogy ki az elkövető, és milyen bűncselekményt követett el, mert *Király Tibor* szavai szerint „a büntető eljárásban a megismerés központi tárgya: a múlt egyik eseménye, a bűncselekmény. Ennek elkövetéséről, valóságáról vagy valótlanágáról kell ítéletet alkotni.”⁷ A bizonyosságig

⁵ Pusztai László: Szemle a büntető eljárásban. Kandidátusi disszertáció I. kötet. Budapest, 1974, 392–393. o.

⁶ Erdei Árpád: Tanok és tévtanok a büntető eljárásjog tudományában. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2011, 30. o.

⁷ Király Tibor: Büntetőítélet a jog határán. KJK, Budapest, 1972, 60. o.

a bíróság azonban nem jutna el, ha nincs előtte megfelelő felderítőmunka, és nem előzte volna meg bizonyítást. Kérdés, hogy a bizonyítás átnyúlik-e a büntetőeljárás több szakára is, vagyis a nyomozó hatóság a felderítés mellett alanya-e a bizonyításnak. Tremmel Flórián szerint a kontinentális büntetőperben nem tanúként hallgatják ki a nyomozó hatóság tagját az üggyel kapcsolatban, hanem helyette a nyomozási iratokat olvassák fel. „*A nyomozó tehát nem vesz részt a perbeli bizonyítási eljárásban. Amde a felolvasásra kerülő iratokat, dokumentumokat viszont ő készítette, következésképpen a hivatalos munkájának eredménye – például tárgyi bizonyíték lefoglalásához, leírásához kapcsolódó iratok – végső soron a bizonyítás fontos részévé válik.*”⁸ E szerint a bizonyítást a bíróság végzi, amelynek az angolszász modellel ellentétben nemcsak arra van joga, hogy hivatalból rendeljen el bizonyításkiegészítést, hanem ítéletében indokolni is köteles a bizonyítékok mérlegelését, azok elfogadását vagy elvetését.⁹ Amikor a XIX. század végén hazánkban vita volt arról, hogy a bizonyítás alanyából passzív szereplővé változtassák-e a bírót, *Wlassics Gyula* az angolszász modell mellett a következőképpen érvelt: „*emeljük a bírót magas piedestastra, honnan elfogulatlanul s higgadtan tekinthesse az előtte zajló pert, melyben csak annyi része legyen, hogy ítéljen a felek harcában. Ez a perben a legszebb és a legnagyobb hivatás, melynek nagyságát nem fogja emelni az, ha a vádjog szétéptett foszlányait öltheti magára.*”¹⁰ Bár hazánk a kontinentális felfogás mellett tette le a garast, még ma is érezhető az angolszász hatás, ha a keresztkérdés intézményére gondolunk, amikor is a bírói szerep háttérbe szorul. *Fantoly Zsanett* a keresztkérdés mellett foglal állást, amikor úgy véli, hogy „*a felek általi kihallgatás a bírói pártatlanság biztosításának egyik letéteményese*”¹¹. *Fantoly* szerint „*a tanács elnöke csak kíségető jelleggel biztosított utólagos kérdéses jogot kap, az igazság hivatalból való feltárása megnehezedik*”¹². *Hack Péter* is látja azt a törekvést, hogy az angolszász eljárási rendet követő országokban nagy hangsúlyt helyezzenek a bírói pártatlanság szavatolására: törvényeik „*kifejezetten tilalmakat fogalmaznak meg a bíró, illetve az esküdtek előzetes iratismeretével kapcsolatosan. Szabályozásuk háttérében az a megfontolás áll, hogy a vádiraton túlmenően bármilyen tény előzetes ismerete elfogulttá teszi a döntéshozót, hiszen az egyik*

⁸ Tremmel Flórián: i. m. 26. o.

⁹ Uo.

¹⁰ *Wlassics Gyula*: A bűnvádi eljárás alapelvei. Válaszul a szaktanácskozmány elé terjesztett kérdőpon-
tokra. Kilián Frigyes Egyetemi Könyvkereskedése, Budapest, 1885, 29. o.

¹¹ *Fantoly Zsanett*: A keresztkérdés és a felek általi kihallgatás a büntetőeljárásban. Jogtudományi
Közlöny, 2008/10., 506. o.

¹² Uo.

*fél – nevezetesen a vádló – álláspontját oly módon ismerné meg a bíró, hogy azzal kapcsolatban a védelem nem tudna észrevételeket tenni.*¹³

A kontinentális, azon belül is a hazai jogfelfogásról azt mondhatjuk, hogy egyértelműen a bírósághoz köti a bizonyítást, ennek a bizonyításnak azonban része a nyomozó hatósági tevékenység is, mivel a bírósági eljárás támaszkodik a nyomozás eredményeire is, sőt a bíróság mozgásterét be is határolják a nyomozási iratok abban a tekintetben, hogy az ügyész azok alapján emeli a vádat.

Érdeemes azt is megvizsgálni, hogy a nyomozó hatóság a nyomozás során végez-e a bírósághoz hasonló bizonyítást, teheti-e a nyomozó hatóság, hogy ne csak összegyűjtse, hanem értékelje is a bizonyítékokat. Bócz Endre szerint a nyomozás idején nem folyik bizonyítás, mivel a bizonyítás valamely tétel – a büntetőeljárás-beli ténybizonyításban valamely tény – igaz voltának kimutatása olyan tételek segítségével, amelyek igaz voltát már kimutatták.¹⁴ Ebből a definícióból Bócz számára az következik, hogy „a bizonyítás egyik szükségszerű eleme a bizonyításra váró (bizonyításra felajánlott, bizonyítandó) tétel – esetünkben tény –; másik szükségszerű eleme az az alany, aki a tételt (tényt) igaznak állítja és bizonyítani kívánja; harmadik, ugyancsak szükségszerű eleme az az alany, aki számára a bizonyítandó tétel (tény) igaz voltát ki kívánják mutatni”, és a negyedik szükségszerű eleme a bizonyító tétel(ek) (a bizonyító tények, bizonyítékok), amelyek bemutatásából és esetleges magyarázatából áll maga a bizonyítás mint tevékenység.¹⁵ Úgy véli, hogy a nyomozás idején sokszor maga a bizonyítandó tétel is hiányzik; csupán egy olyan jelenség (ténykomplexum) érzékelhető és észlelhető, amelynek létrejöttére az egyik lehetséges magyarázat az, hogy (valamilyen) bűncselekmény történt.¹⁶ Ebből az következik, hogy a nyomozó hatóság általában nem érzékeli a tényeket, csak a jelenségeket, amelyek persze maguk a tények is lehetnek, ebben azonban a nyomozó hatóság nem lehet biztos. Bócz szerint a nyomozás során megismerés, valamint ennek részeként a leendő bizonyítás előkészítése folyik azáltal, hogy a nyomozó a jelenségeket megvizsgálja és szelektálja abból a szempontból, vajon mi, miért és minek a bizonyítására lehet alkalmas.¹⁷ Ebből levonható az a következtetés, hogy a

¹³ Hack Péter: A kihallgatás rendszere a tárgyaláson. Collega, 1997/6., 14. o.

¹⁴ Bócz Endre: „Megismerés” és „bizonyítás” a büntető eljárásban. In: Tóth Károly (szerk.): Emlékkönyv Dr. Cséka Ervin egyetemi tanár születésének 70. és oktatói munkásságának 25. évfordulójára. József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 1992, 91. o.

¹⁵ Uo.

¹⁶ Uo. 92. o.

¹⁷ Bócz Endre (1992): i. m. 94–95. o.

nyomozó hatóság, illetve az ügyész a nyomozati szakban, illetve az ügyész az ügyészi szakban felderítést végez, a bizonyítás pedig a bíróság feladata a bírósági szakban. Ugyanígy vélekedik Angyal Pál is, aki szerint „– tekintettel arra, hogy a nyomozás tulajdonképpen a bizonyítás anyagát hordja össze – az alig más, mint a bizonyítékokat rögzítő előzetes bizonyító eljárás, amelynek körébe esnek tehát a terhelt nyilatkozatának kivétele, a bírói szemlének fogantatása, a szakértők meghallgatása, a tanúk kihallgatása, az okiratok és indíciumpok egybegyűjtése, az egyes kényszerselekmények fogantatása stb. – így különösen a lefoglalás, házkutatás, személymotoszás, előzetes letartóztatás”¹⁸.

Cséka Ervin – ellentétben Bócz Endrével és Angyal Pállal – úgy véli, hogy a bizonyítás része a nyomozásnak: „a bizonyítás a ténymegállapítás folyamatában úgy bontakozik ki, hogy a széles körben felkutatott és rögzített adatokat a büntető eljárás előkészítő szakában a nyomozó megvizsgálja, majd egyenként és összefüggésükben értékeli abból a szempontból, hogy mennyi és melyik tartható meg belőlük az alapos gyanút kellett bűncselekmény megtörténetének igazolására”¹⁹. Cséka azonban különbséget tesz a bírósági és a nyomozó hatósági bizonyítás között: „a nyomozót illetően pedig a legfontosabb sajátosság az, hogy neki a tények megállapításához szükséges bizonyítékok értékelésénél, különösen a ténymegállapítás folyamatának kezdetén, rendszerint meg kell elégednie a valószínűséggel, ellentétben a bíróval, aki a belső meggyőződése alapján, mindenkor a hiteltérdeklőség, a bizonyosság erejével köteles megállapítani a tényeket”²⁰. Bíró Gyula is látja a bizonyítási tevékenységet a nyomozásban: „kriminalisztikai értelmezésben a nyomozás egy megismerési folyamat, a felderítés és a bizonyítás pedig a nyomozáson belül a megismerés fokozatai. A nyomozás folyamatában a felderítés adatgyűjtő tevékenység, a bizonyítás releváns adatok valódiságát igazoló eljárás.”²¹ Finszter Géza bizonyíthatóság-fogalma szerint bizonyítási tevékenységnek tekinthető az, amikor a hatóság számba veszi, hogy „milyen mértékben állnak rendelkezésre a bírósági tárgyaláson felhasználható bizonyítékok, amelyek megfelelnek a perrendszerű bizonyítás követelményeinek”²². Finszter szerint „a nyomozásban is megvalósul a bizonyítás, amelynek kez-

¹⁸ Angyal Pál: A magyar büntetőeljárásjog tankönyve II. kötet. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T. Budapest, 1917, 24. o.

¹⁹ Cséka Ervin: A büntető ténymegállapítás elméleti alapjai. KJK, Budapest, 1968, 303. o.

²⁰ Uo. 304. o.

²¹ Bíró Gyula: Kriminalisztika. Licium-ART Könyvkiadó Kft., Debrecen, 2010, 25–26. o.

²² Finszter Géza: i. m. 22. o.

detben egyetlen alanya a nyomozó hatóság (majd pedig értesítését követően az ügyész). Így van ez az elkövetők felderítéséig, mert az ügyben folytatott nyomozás a tényállás feltárását és a megismert tények ellenőrzését is jelenti.²³ Cséka Ervin szerint is több a nyomozás, mint pusztán bizonyíték-összegyűjtés: már a nyomozás során is „a történeti esemény lényegéhez – a cselekményhez és az elkövetőhöz, azaz a tárgyhoz – tartozók (relevánsak) megmaradnak, a többiek kihullanak”²⁴. Finszter Géza bizonyítást lát abban, hogy a „nyomozó hatóság az ügyészt kívánja meggyőzni a feltárt bizonyítékok bizonyító erejéről abban a kérdésben, hogy alkalmasak a bűncselekmény gyanújára következtetést levonni, és arra, hogy ismeretükben a nyomozás tovább folytatható”²⁵. Finszter rámutat arra az ellentmondásra is, hogy az ügyész akár nyomoz, akár nyomoztat, „mind a tényállás feltárása, mind pedig a feltárt információ igazolása az ügyész feladata, amelyhez igénybe veszi a nyomozó hatóság szakmai apparátusát”²⁶. Ebben az értelemben a nyomozó hatóság nem vesz részt a bizonyításban, csupán az ügyész.

Tremmel Flórián tág értelemben vett bizonyítási folyamatot lát a büntetőeljárásban, amely a „bizonyítékminimumtól a bizonyítékmaximumig haladó vagy addig el nem jutó”²⁷. A nyomozás valóban nem alkalmas arra, hogy elérje a bizonyítékmaximumot, így a hatályos Be.²⁸ tükrében nem értek egyet azzal a Gödöny József-i állásponttal, amely a büntetőeljárást szabályozó 1962. évi 8. számú törvényerejű rendelet idején fogalmazódott meg: a „nyomozás során csak fokozatosan jutunk el a nemtudástól a tudásig, a múltban történtek valóságának megfelelő megállapításáig”²⁹. A tudást ugyanis csak a bíróság birtokolja, ő éri el a bizonyosságot. Ezt támasztja alá a tremmeli gondolat is, hogy „a bizonyítás eredménye, az ítélethozatal, a bizonyosság elérése, a bizonyítottágnak az elérése, ennek eredményeként a valósághű tényállás-megállapítás”³⁰. Vámbéry Rusztem is a bizonyosság elérését nevezi meg a bizonyítás céljaként: a „bizonyítás azt a logikai műveletet jelenti, amelynek célja, hogy a bíróságban valamely tény vagy állítás bizonyosságának meggyőződését keltse”³¹. Vámbéry

23 Finszter Géza: Bizonyításelméletek a jog világában. Rendészeti Szemle, 2006/7–8., 89. o.

24 Cséka Ervin: i. m. 303. o.

25 Finszter Géza (2006): i. m. 89. o.

26 Uo.

27 Tremmel Flórián: i. m. 23. o.

28 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról.

29 Gödöny József: Bizonyítás a nyomozásban. KJK, Budapest, 1968, 69. o.

30 Tremmel Flórián: i. m. 35. o.

31 Vámbéry Rusztem: A bűnvádi perrendtartás tankönyve. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1916, 128. o.

szerint a cél az igazság kiderítése lenne, de mivel az igazság abszolút fogalom, „amelynek az emberhez viszonyított szubjektív egyenértéke a bizonyosság, a cél csak abban állhat, hogy a büntető eljárás kiindulópontjául szolgáló gyanút (Bp. I. §) bizonyosságra változtassa”.

Finszter Géza szerint „a büntetőeljárás bizonyítás mindig a kijelentések hitelt érdemlőségének az ellenőrzése, ami a tárgyaláson történik, míg az a bizonyítási cselekmény, amelyre a kijelentés támaszkodik rendszerint a nyomozás során zajlott le, amikor a bizonyító tény és a bizonyítandó tény közötti kapcsolat feltárása volt a feladat”³². Mindenekelőtt szükséges a finszteri gondolat azon részét elemezni, amely szerint a nyomozás során feltárják a bizonyító tény és a bizonyítandó tény közötti kapcsolatot. Bócz Endre úgy véli, hogy a bizonyító tény, vagyis a bizonyíték azért lehet alkalmas a bizonyítandó tény igazolására, mert közöttük a tudományos ismeretek szerint – de sokszor a napi tapasztalatok szerint is – okozati kapcsolat van. A bizonyító tény valamilyen módon a bizonyítandó tény következménye, a kapcsolat, a bizonyítási ok, az esetek túlnyomó részében természeti törvényszerűségek uralma alatt áll.³³ Ebből az következik, hogy a kapcsolat a bizonyító tény és a bizonyítandó tény között általában a természeti törvényszerűségek uralma alatt áll, éppen ezért véli úgy Bócz, „a jogalkalmazó szerepe az, hogy a bizonyító tényeket alaposan vizsgálja meg, helyesen értelmezze, és adekvát módon helyezze el a történet szövevényébe”³⁴. Kertész Imre szerint is „a ténybeli adatok csak a racionális megismerés, az absztrakt gondolkodás útján tárhatók fel, érzékszerveink számára nem adottak, a bizonyítandó és kapcsolatos tények megismerése belőlük további szellemi munka eredménye”³⁵. Úgy véli, hogy „a tény objektíven, a bizonyítást végző személyek tudatától függetlenül létezik. Bizonyító tényé azonban csak akkor válik, ha bevonják a bizonyításba.”³⁶ A bizonyító tényeken a bizonyítékokat kell értenünk, amelyek Tremmel Flórián szerint a büntetőeljárásban olyan adatok, „amelyek büntetőjogilag releváns tényekre vonatkoznak, és a törvény által megengedett forrásokból szereznek be; éppen ezért összességükben és összefüggésükben felhasználhatók (alkalmasak) a büntetőjogilag releváns tényállásnak az ügy-

32 Finszter Géza (2006): i. m. 94. o.

33 Bócz Endre: A bizonyítás egyes elméleti kérdései és gyakorlati problémái. In: Both Emőke (szerk.): Kriminológiai Közlemények 65. Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 2008, 99. o.

34 Uo.

35 Kertész Imre: A tárgyi bizonyítékok elmélete a büntetőeljárás jog és a kriminalisztika tudományában. KJK, Budapest, 1972, 50. o.

36 Uo. 44. o.

*döntő hatóság általi megállapítására, utólagos rekonstrukciójára (eljárásjogi bizonyítékok)*³⁷. Nagy Lajos is úgy látja, hogy a bizonyíték minden olyan – a bíróság által ilyennek elfogadott – adat, amelyből a bizonyítandó tényre okszerű következtetés vonható le. Az eljárás korábbi részében (például a nyomozás, vizsgálat során) felmerült adat a megfelelő szakaszban döntésre hivatott szervek számára (nyomozó és vizsgáló szervek) szintén bizonyíték lehet, ha ilyennek minősítették. A bíróság szempontjából azonban minden ilyen adat csak akkor lehet bizonyíték, ha azt maga is annak fogadja el.³⁸ Ebből az következik, hogy bár a nyomozó hatóság bizonyítéknak vélheti a tanú azon állítását, hogy a bűncselekményt a hozzátartozója követte el, a bíróság figyelmen kívül hagyhatja arra való hivatkozással, hogy törvénytörtént történt, mert a tanút nem figyelmeztették a vallomásmegtagadási jogára. Bócz Endre úgy véli, hogy a bizonyíték a jogalkalmazási eljárásban az olyan jogszerűen szerzett és előírt formában megjelenő adat, amely a tény alakszerű bizonyítására alkalmas lehet.³⁹ Vámbéry Rusztem szerint „a »tény« fogalma épügy jelenti a külvilágban megtörtént eseményt (cselekvést), mint a belső tényt: a lelki állapotot vagy folyamatot (pl. szándék, félelem)»⁴⁰, de Kertész Imre szerint „a bizonyítandó tények körébe csak az ügy eldöntéséhez szükséges, az ügy érdemi kimenetelére befolyást gyakorló tények tartoznak»⁴¹. Úgy véli, hogy a bizonyításban tényként szerepelhet az anyagi világ objektíven létező bármely érzékileg felfogható diszkrét egyedi jelensége.⁴² A tényből ered a ténybizonyítás fogalma is, amely Finszter Géza szerint azt jelenti, hogy amit bizonyítanak, „az valamely érzékileg észlelhető egyedi esemény, tény, a bűncselekmény, amely meghatározott időben és helyen történt»⁴³.

Az adat és a tény nem ugyanaz, Bócz Endre felfogása szerint „az adat nem maga a tény, hanem a tényre vonatkozó ismeret, a tény ismert tulajdonságainak gondolati foglalata és tükröképe»⁴⁴. Tremmel Flórián is úgy véli, hogy a tény és adat ugyanúgy különbözik, mint a tárgy és a képmása.⁴⁵ Viszszatérve a fínszteri felvetéshez, hogy a nyomozás során a bizonyító tény és a

37 Tremmel Flórián: i. m. 79. o.

38 Nagy Lajos: Tanúbizonyítás a büntetőperben. KJK, Budapest, 1966, 48. o.

39 Bócz Endre (2008): i. m. 98. o.

40 Vámbéry Rusztem: i. m. 131. o.

41 Kertész Imre: i. m. 42. o.

42 Uo. 40. o.

43 Finszter Géza (2006): i. m. 87. o.

44 Bócz Endre: Kriminálisztika a tárgyalóteremben. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008, 29. o.

45 Tremmel Flórián: i. m. 73. o.

bizonyítandó tény közötti kapcsolat feltárása a feladat, ebből az következik, hogy a nyomozó hatóság összegyűjti a bizonyítékokat, vagyis a bizonyítandó tényre vonatkozó adatokat, és azt vizsgálja, hogy ezek az adatok közvetítik-e a hatóságnak a tényeket, képmásai-e az adatok a tényeknek. Egy vallo más esetén a nyomozó hatóság azt vizsgálja, hogy a tanú vallomásából megszerzett adatok megfelelnek-e a valóságnak, őszintének tekinthetők-e a tanú által elmondottak. A nyomozó hatóság csak feltárni tudja az adatok és a valóság közötti kapcsolatot, de megállapítani nem, mert azt csak a bíróság teheti. Ebben a feltáró tevékenységben Finszter Géza „*bizonyítási*” cselekményeket lát, amelyek nem azonosak a bizonyítással, amely voltaképpen „*a kijelentések hitelt érdemlőségének az ellenőrzése, ami a tárgyaláson történik*”⁴⁶. A nyomozás során elvégzett bizonyítási cselekményekről készült jegyzőkönyv a nyomozási iratok közé kerül, amely felolvasható a tárgyaláson, és az is előfordulhat, hogy a tanú vagy a vádlott a vallomásában utal vissza a bizonyítási cselekményre, így mindkét módon az történik, hogy a nyomozás során elvégzett bizonyítási cselekmény részévé válik a bírósági szakban folyó bizonyításnak. Azzal, hogy a felderítés során alkalmazott poligráfós vizsgálatról készült jegyzőkönyv is része a nyomozati iratoknak, ez azt jelenti, hogy a bizonyítás során felhasználható a vizsgálat eredménye is, ha a bíróság úgy dönt, hogy felolvassa a tárgyaláson. Ezen kívül úgy is bekerülhet a bizonyítási eljárásba a poligráfós vizsgálat eredménye, hogy a terhelt például, amikor vallomást tesz, hivatkozik az eredményére, vagy a szaktanácsadó, akit tanúként idéznek a tárgyalásra, elemzi és értelmezi a vizsgálati megállapításait. Mindebből látható, hogy bár a felderítés során és céljából veszik igénybe a poligráfós vizsgálatot, annak eredménye mégis a bíróság elé kerülhet, és így részévé válhat a bírósági eljárásnak. Ez egyet jelent azzal, hogy igaz, nem közvetlenül – mivel nem maga a bíróság rendelte el a poligráfós vizsgálatot –, de közvetetten szerepe van a bizonyításban, hiszen elhangozhat a poligráfós vizsgálat eredménye a tárgyaláson.

Meg kell vizsgálni, hogy a poligráf közvetlenül is része lehet-e a bizonyításnak. Ha lehetőség van arra, hogy a bírósági szakban is igénybe vegyék, akkor közvetlenül is helye van a bizonyításban, hiszen ha a bíróság úgy dönt, hogy a vádlott vagy a tanú vallomását poligráffal kívánja ellenőriztetni, ezzel a bíróság mintegy beemeli a poligráfot mint felderítő eszközt a bizonyításba. A bizonyítási eljárás keretein belül történik, hogy a bíróság kirendeli a poligráfós vizsgálatot, majd megismeri a vizsgálat eredményét, ha szükséges, meg-

⁴⁶ Finszter Géza (2006): i. m. 94. o.

hallgatja a poligráfus vizsgálót, és a vádlott vagy a tanú kihallgatása keretében ismerteti az alannyal a vizsgálat eredményét. Felvetésem a jelennek szól, hiszen a bírósági gyakorlatban előfordul, hogy annak ellenére rendelnek ki szakértőként poligráfus vizsgálót, hogy azt – meglátásom szerint – a törvény nem teszi lehetővé. Így a Be.-vel ellentétes gyakorlat oda vezet, hogy a poligráfnak ilyen módon közvetlenül is szerepe teremődik a bizonyításban.

A hitelt érdemlőség ellenőrzése mint eljárási feladat

Finszter Géza szerint „a büntetőeljárás bizonyítás mindig a kijelentések hitelt érdemlőségének az ellenőrzése, ami a tárgyaláson történik”⁴⁷. A felvetés alapján a vallomás hitelt érdemlőségének ellenőrzése maga a bizonyítás. A kijelentés, amelynek a hitelt érdemlőségét a bíróságnak vizsgálnia kell, elhangozhatott egy nyomozási vallomásban, vagy a bírósági kihallgatáson. Bármely szakban került is rá sor, miközben a bíróság a hitelt érdemlőségi ellenőrzést végzi, figyelembe veszi a nyomozó hatóság felderítési eredményeit is, valamint a saját bizonyítási tevékenységét, és ha szükséges, újabb bizonyítási cselekményeket végez. Elek Balázs szerint „a vallomás mérlegelésénél a bíróság végigköveti és ellenőrzi a büntetőjogilag releváns jelenségről eredetileg szerzett tudomás keletkezésének, megőrzésének és közlésének pszichikai folyamatát és az eljárás egyéb adatainak segítségével kiküszöböli a vallomás kialakulását befolyásoló azon tényezőket, amelyek nem az eredeti tudásszerzés, hanem egyéb körülmények folytán hatnak”⁴⁸. Azt is vizsgálnia kell a bíróságnak, hogy a vallomás őszinte-e, a terhelt vagy a tanú szándékosan nem mondott-e valótlanosságokat. A hitelt érdemlőségi vizsgálatban szerepet kaphat a nyomozás idején elvégzett poligráfus vizsgálat eredménye is éppen úgy, mint a bírósági szakban alkalmazotté.

Bár a hitelt érdemlőséget a bíróság vizsgálja, ezzel pedig ő bizonyít, de a nyomozó hatóságnak is – miközben felderít – valamelyest értékelnie kell a bizonyítékokat. Finszter Géza szerint „azt is mondhatjuk, hogy a nyomozó hatóság az elsődleges bizonyítékok beszerzésénél önmagát kívánja meggyőzni megállapításai helyességéről”⁴⁹. A bizonyítékok nyomozó hatósági értékelése mindvégig átszövi a nyomozást, hiszen a nyomozó hatóság csak akkor

47 Uo.

48 Elek Balázs: A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban. Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft., Debrecen, 2008, 14. o.

49 Finszter Géza (2006): i. m. 89. o.

terjesztheti fel az ügyet vádemelésre, ha rendelkezésre áll annyi bizonyíték, ami elegendő a vádemeléshez. Ha van gyanúsított vagy tanúvallomás, nyilván fel kell hogy merüljön a nyomozó hatóság tagjában, őszinte volt-e a gyanúsított vagy a tanú, nem titkolt-e el olyan adatokat, amelyek felderítése elengedhetetlen lenne a vádemeléshez. Ilyenkor a felderítés során voltaképpen megelőzi a bíróságot, mondhatnánk „előzetes” hitelt érdemlőségi ellenőrzést végez. A bírósági szakban ugyanezt teszi a bíróság is, azzal a különbséggel, hogy a bíróság a bizonyítás keretében vizsgálja a hitelt érdemlőséget, másrészt annyiban van kedvezőbb helyzetben, hogy a nyomozó hatóság és az ügyész által már előzetesen ellenőrzött vallomások kerülnek csak elé, amelyek hitelt érdemlősége vélhetően más bizonyítékokkal is alá van támasztva. Ugyanúgy, mint a nyomozó hatóság, a bíróság is felhasználhatja a poligráfot annak ellenőrzésére, hogy őszinte volt-e a vallomás. Ha a poligráfos vizsgálat eredménye azt mutatja, hogy a vallomás őszinte, ez jelzés a nyomozó hatóság, illetve a bíróság számára, hogy valószínűleg nem tartalmaztak valótlanosságot a terheltek azok a kijelentései például, hogy nem ő az elkövető, soha nem is találkozott a sértettel, és arról sincs tudomása, hogy hányan követtek el a bűncselekményt. Mivel a poligráfos vizsgálat eredménye nem kizárólagot kizáró, ezért mielőtt a nyomozó hatóságban vagy a bíróságban kialakulna egy kép a vallomás őszinteségéről, vagyis elfogadhatóságáról, más ellenőrzési módszereket is ajánlott figyelembe vennie, például összevetnie azt más tanúvallomásokkal, vagy a szembesítés eredményével.

Irk Albert bizonyításfogalma is a hitelt érdemlőség vizsgálatát emeli ki, amikor arról ír, hogy a bizonyítás „célja valamely tény vagy állítás valótlan-sága vagy valódisága iránt a bíróság lelkében meggyőződés keltése”⁵⁰. Angyal Pál is úgy véli, hogy „az a logikai művelet pedig, amelynek útján valakiben bizonyos történés valódisága vagy valótlan-sága iránt a bizonyító eszközökön keresztül, a bizonyító okok, bizonyító erejükkel meggyőződést ébresztenek: bizonyítás (probatio, demonstratio) műszó alá foglaltatik. A bizonyítás alatt rövidebben és a büntető eljárásra való vonatkozásában azt a tevékenységet kell tehát érteni, amely bizonyos ténykörülmények valódisága vagy valótlan-sága iránt a bíróban megfelelő meggyőződést ébreszt.”⁵¹

Az Irk- és az Angyal-féle bizonyításfogalom is a bírói mérlegelést emeli ki mint logikai műveletet, amely ez esetben is hasonlít ahhoz a folyamathoz

50 Irk Albert: A magyar büntető perjeg vezérfonala. Dunántúl Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda R.-T., Pécs, 1931, 77. o.

51 Angyal Pál: A magyar büntetőeljárás jog tankönyve I. kötet. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T. Budapest, 1915, 315. o.

is, amely a nyomozó hatóság tagjában lezajlik, miközben végzi a felderítést. Szemben a bíróval, akinek a törvény alapján joga és egyben kötelessége is úgy ítéletet hozni, hogy előtte elvégezte a bizonyítást, megvizsgálta a vallomások hitelt érdemlőségét, azt, hogy az előadottak megfelelnek-e a valóságnak, őszinték-e, alapozható-e rájuk a bírósági ítélet. Ezzel szemben a nyomozó hatóság tagja csupán abból a célból végzi el az Irk Alberti értelemben vett logikai műveletet, hogy megállapítsa, vádképes-e az ügy, és a rendelkezésre álló vallomás nem bukik-e el a bírósági hitelt érdemlőségi vizsgálaton. Azt mondhatjuk, hogy a nyomozó hatóság tagja a Bócz Endre és Angyal Pál által megfogalmazott előbizonyítást végez, ennek keretében mintegy előre vizsgálja a hitelt érdemlőséget, és ahhoz, hogy dönteni tudjon, igénybe veszi a poligráfot.

Nagy Lajos is azon az állásponton van, hogy „*a büntetőperben a bizonyítékok értékelése sajátosan bírói tevékenység, összetett jellegű, gondolkodási és akaratelhatározási művelet*”⁵². Úgy látja, „*ennek lényege, hogy a bíró megvizsgálja az egyes bizonyító adatokat: elsősorban az ügyretartozás, a relevancia és a bizonyító adat megszerzésének törvényessége stb. szempontjából, majd ezt követően vizsgálja az adat hitelt érdemlőségét, bizonyító erejét, az adatra alapítható megállapítás, hipotézis igazságértékét önmagában, valamint a további kapcsolódó összes bizonyító adatokkal összefüggésben. Amennyiben mindez kialakítja ésszerű meggyőződését a kérdéses tény tekintetében, az adatot most már bizonyítéknak tekinti és abból következtetést von le a valóságban megtörtént tényre, s ennek eredményeként hozza meg a megfelelő ténymegállapítást. Amennyiben az adatok egymásnak egészben vagy részben ellentmondanak, az adott lehetőségek közül a bíró mérlegelése alapján a meggyőződését kiváltó egyetlen (illetőleg több egybehangzó) adatot fogadja el bizonyítékként, döntésének alapjául, a többi lehetőséget pedig – indokoltan – elveti. Maga az értékelési, illetőleg mérlegelési folyamat tehát ilyen súlyozó, latolgató, adatokat egymással összehasonlító, egybevető műveletek láncolata.*”⁵³

A bizonyítékok bírói értékelését megelőzi a bizonyítás és azon belül is a poligráf alkalmazása, ha sor kerül rá. Ha azt vizsgáljuk, hogy a bizonyításban mikor vehető igénybe a poligráf, figyelembe kell venni Kertész Imrét, aki szerint „*a bizonyítékok hitelt érdemlőségének végleges megállapítása csak a bizonyítás lezárásával történik meg.*”⁵⁴ Ebből az is következik, hogy a poli-

⁵² Nagy Lajos: Ítélet a büntetőperben. A büntetőbírói döntési tevékenység problémái. KJK, Budapest, 1974, 236–237. o.

⁵³ Uo. 237. o.

⁵⁴ Kertész Imre: i. m. 238–239. o.

gráfós vizsgálat elvégzésének, illetve eredménye felhasználásának legkésőbb a bizonyítási eljárás befejezéséig meg kell történnie. Ha a bizonyítás kapcsán azt kell meghatározni, hogy mikor lehet a legkorábban igénybe venni, azt mondhatjuk, hogy az időpont egybeesik a felderítés során meghatározható legkorábbi időponttal, mivel a felderítési céllal igénybe vett poligráfós vizsgálat eredményét tartalmazó jegyzőkönyv felolvasása, vagy a vizsgálatra hivatkozó terhelti vallomás révén a tárgyalás anyagává, ezzel pedig a bizonyítás részévé válik. Ahhoz, hogy a poligráfós vizsgálatra sor kerülhessen, el kell hogy rendeljék a nyomozást, mivel az esetleges feljelentéskiegészítés során végzett adatszervő tevékenység keretében kihallgatásra nincs lehetőség, így a műszeres vallomás-ellenőrzésre sem.

Tetten érhető a felderítés és a bizonyítás összefonódása Tremmel Flórián bizonyításfogalmában is, amely szerint „*a bizonyítás a büntetőeljárásban olyan megismerési folyamat, amely*

- 1. az egyedi ügyben, büntetőjogilag releváns, túlnyomórészt múltbeli tényállásnak az eljáró hatóság, végső soron a bíróság általi, a valósággal adekvát megállapítására, utólagos rekonstrukciójára irányul és*
- 2. a bizonyítékok összegyűjtésével, vizsgálatával és mérlegelésével kapcsolatos tevékenységben realizálódik.*”⁵⁵

Tremmel szerint ez a részletesebb meghatározás két szempontból tágnak és ezért kifogásolhatónak tűnhet. „*Részint kiterjed ugyanis a megismerési folyamat két szakasza (feltárás és igazolás) közül a feltárára – a felderítésre – is, azaz a büntetőeljárás előkészítő szakaszát elsődlegesen jellemző kutató-nyomozó, bizonyítékokszegélyítő tevékenységre, részint pedig magában foglalja a bizonyítást mint logikai értelemben vett tevékenységet. Ezek véleményünk szerint csak látszólagos hiányosságok. Egyrészt a büntetőeljárásban folyó bizonyításnál – utalva a fent mondottakra – a megismerés két szorosan összefüggő szakaszából, részfolyamatából az utóbbi elem (az igazolás) a döntő, a meghatározó. Ugyanakkor azonban az első szakasztól mereven elhatárolni nem lehet.*”⁵⁶

⁵⁵ Tremmel Flórián: A bizonyítás és a bizonyíték fogalma a büntetőeljárásban. PTE Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 1970, 18. o.

⁵⁶ Uo.

A bizonyítási eszközök és a bizonyítási eljárások kapcsolata a poligráfós vizsgálatnál

Mind a bizonyítási eszközökből, mind a bizonyítási eljárásokból bizonyítékok származhatnak, amelyek Tremmel Flórián szerint olyan adatok *a)* amelyek büntetőjogilag releváns tényekre vonatkoznak; *b)* amelyeket a törvény által megengedett forrásokból szereznek be, s éppen ezért összességükben és összefüggésükben felhasználhatók (alkalmasak) a büntetőjogilag releváns tényállásnak az ügydöntő hatóság általi megállapításához, utólagos rekonstrukciójához (eljárásjogi bizonyítékok).⁵⁷

Ha bizonyítási tilalomba ütközik a releváns tényekre vonatkozó adatok beszerzése, bár megmutathatják, hogy mi történt a múltban, és ki követte el a bűncselekményt, a hatóság mégis más bizonyítékokhoz kell hogy jusson, mert ezek a tremmeli értelemben vett rossz bizonyítékok nem alkalmasak a funkciójuk betöltésére, nem szolgálhatnak a tényállás-megállapítás alapjául.

Irk Albert megfogalmazása szerint a bíróban való meggyőződés keltésének alapjául szolgáló és jelenben létező tényeket bizonyító tényeknek vagy okoknak nevezzük, azon személyeket és tárgyakat pedig, „*amelyeken, illetve akiken e tények észrevehetők, bizonyító eszközöknek hívjuk s ezeket együttesen: bizonyítékoknak*”⁵⁸. Balogh Jenő úgy látja, hogy azok a tények, amelyek valamely konkrét büntetőügy szempontjából jelentőséggel bírnak, „*korábban merültek fel és így a bíró vagy hatósági tag azokat közvetlenül rendszerint nem észlelheti, hanem csak bizonyítási eszközök alkalmazása, illetőleg a már bizonyított tényekből közvetlenül vagy épen csak közvetve vont következtetés útján juthat valamely meggyőződésre*”⁵⁹. Nagy Lajos szerint bizonyítási eszköz minden olyan személy vagy dolog, amely az ilyen ténynek bírói megismerését lehetővé teszi. Ebből kiindulva bizonyító adatnak, ténynek magát a tanúvallomás tartalmát, bizonyító eszköznek pedig a tanút tekintjük.⁶⁰ Király Tibor szerint a bizonyíték „*az a tény, ami a bizonyítási eszközből következik (az a tény, hogy a tanú látta; vagy a gyanúsított ujjnyoma a helyszínen volt), és ami a bűncselekményre vagy annak az elkövetőjére, vagy éppen annak hiányára vagy cáfolatára vonatkozik. A bizonyíték tehát együtt jelent bizonyítá-*

⁵⁷ Uo. 29. o.

⁵⁸ Irk Albert: i. m. 77. o.

⁵⁹ Balogh Jenő – Edvi Illés Károly – Vargha Ferencz: A Bűnvádi Perrendtartás magyarázata 3. kötet.

Grill Károly Császári és Királyi Udvari Kereskedése, Budapest, 1899, 479. o.

⁶⁰ Nagy Lajos (1966): i. m. 48. o.

*si eszközt és a segítségével szerzett információt. Bármely tény, amelyet érzékszervekkel vagy műszerek közbeiktatásával felfogunk, lehet bizonyíték.*⁶¹ Lidija Mihajlovna Karnyjeva és Kertész Imre szerint „a bizonyítási eszközök és a bennük foglalt információk kapcsolatát a forma és a tartalom kölcsönös viszonya jellemzi. Szoros kölcsönös kapcsolatban vannak, hatnak egymásra, ezért nem lehet őket egymástól elvonatkoztatva vizsgálni”⁶².

Nézetem szerint a bizonyítási eszközök azokat az adatokat hordozzák magukban, amelyek rámutatnak a büntetőjogilag releváns tényekre, arra, hogy a múltban milyen cselekmény történt, amelyet a jog szankcionálni kíván, vagy ahogy Bócz Endre ezt megfogalmazza: „a büntetőeljáráshoz a megismerés célja végső soron annak eldöntése, hogy a múltbeli történést alkotó folyamatok komplexumában felismerhető-e olyan emberi magatartás, amelyet a törvény büntetőjogi szankció terhével tilt”⁶³.

Finszter Géza szerint a Be. „szóhasználata nyilvánvalóvá teszi azt, hogy a bizonyítási eszközök nem azonosak a bizonyítékokkal. A bizonyítási eszközökből nyerhető bizonyíték, de kiderülhet az is, hogy az nem forrása releváns tényeknek és adatoknak.”⁶⁴ A Be. nemcsak a bizonyítékfogalmat, hanem azt sem határozza meg, hogy mit értünk bizonyítási eszközön, helyette taxatív felsorolja őket, így a 76. § (1) bekezdése alapján bizonyítási eszköz a tanúvallomás, a szakvélemény, a tárgyi bizonyítási eszköz, az okirat és a terhelt vallomása. A felsorolásból kitűnik, hogy a poligráfus vizsgálat eredményét tartalmazó jegyzőkönyv nincs nevesítve a bizonyítási eszközök között, ebből pedig levonható az a következtetés, hogy a szaktanácsadói jegyzőkönyv nem bizonyítási eszköz. Érdemes azonban megvizsgálni, hogy ennek ellenére van-e valamilyen kapcsolata a Be.-ben felsorolt bizonyítási eszközökkel. A válasz az, hogy a poligráfus vizsgálatnak és a bizonyítási eszközöknek kimutatható a kapcsolatuk, hiszen:

- a) tanúvallomás születhet a poligráfus vizsgálatot követően (a tanú vallomást tesz, miután/miközben szembesül a poligráfus vizsgálat eredményével, illetve vizsgálatot végző szaktanácsadót tanúként hallgatja ki a hatóság);
- b) szakvélemény származhat a poligráfus vizsgálatból (ha a bíróság szakértőt rendel ki a poligráfus vizsgálat elvégzésére);

61 Király Tibor: Büntetőeljárási jog. Osiris Kiadó, Budapest, 2008, 248. o.

62 Lidija Mihajlovna Karnyjeva – Kertész Imre: A bizonyítékok forrásai a szovjet és a magyar büntetőeljárási jogban. KJK, Budapest, 1985, 43–53. o.

63 Bócz Endre (2006): i. m. 7. o.

64 Finszter Géza (2006): i. m. 98. o.

- c) tárgyi bizonyítási eszközhöz juthat a hatóság a poligráfós vizsgálat után (a holttest elrejtésének helyét határozzák meg a poligráfós vizsgálat során);
- d) okirati bizonyíték származhat a poligráfós vizsgálatból (szaktanácsadói jegyzőkönyv készül, amely okiratnak minősül);
- e) terhelti vallomás születhet a poligráfós vizsgálat után.

Nemcsak a bizonyítási eszközökről, hanem a bizonyítási eljárásokról is említést kell tenni, hiszen a Be. a bizonyítási eszközök mellett megkülönböztet bizonyítási eljárásokat. Király Tibor szerint a bizonyítási eszközöket a jellegüktől függően a nyomozó hatóság, az ügyész, illetve a bíróság különböző eljárási cselekmények által ismeri meg.⁶⁵ A Be. a bizonyítási eljárások közé sorolja a szemlét, a helyszíni kihallgatást, a bizonyítási kísérletet, a felismerésre bemutatást, a szembesítést és a szakértők párhuzamos meghallgatását. Tremmel Flórián szerint azonban nem fogadható el a bizonyítási eljárások felsorolása, mivel a bizonyítási eljárások köréből kirekeszti a helyszínelést, a műszeres (poligráfós) kihallgatást vagy akár a titkos adatszerzés kellő biztosítékokkal övezett, kiemelt eseteit⁶⁶, de idevehetjük még az egyéb adatszerző tevékenységet is, amelynek végrehajtásáról készített jelentés – ugyanúgy, mint a titkos adatszerzés esetében – az okiratokra vonatkozó szabályok alapján használható fel. Magam sem tartom megfelelőnek a bizonyítási eljárások felsorolását, és úgy vélem, ha már a Be. bevezette a bizonyítási eljárás intézményét, akkor szélesebb körben kellett volna felsorolni azokat az eljárási cselekményeket, amelyek bizonyítási eszközhöz juttatják a hatóságot.

A Be. 78. § (1) bekezdése alapján „*A büntetőeljárársban szabadon felhasználható a törvényben meghatározott bizonyítási eszköz, és szabadon alkalmazható minden bizonyítási eljárás*”. Abból a megfogalmazásból, hogy „*szabadon alkalmazható minden bizonyítási eljárás*”, arra is következtethetnénk, hogy a bizonyítási eljárások felsorolása a Be.-ben nem taxatív jellegű, ha azonban megvizsgáljuk a nevesített bizonyítási eljárásokat, azzal szembesülhetünk, hogy a jogalkotó az egyes bizonyítási eljárásokhoz szabályozást is rendel, vagyis Király Tibor szavaival élve azok „*alkalmazási módját*” is meghatározza.⁶⁷ Ebből pedig az következik, hogy a poligráfós vizsgálat nem tekinthető bizonyítási eljárásnak, mivel nincs nevesítve közöttük, a szemle kivételével azonban hasonló vonásokat mutat a bizonyítási eljárásokkal. Nem részletezve az egyes bizonyítási eljá-

65 Király Tibor: i. m. 296. o.

66 Fenyvesi Csaba – Herke Csongor – Tremmel Flórián: Új magyar büntetőeljárás. Dialóg-Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2004, 220–221. o.

67 Király Tibor: i. m. 249. o.

rásokkal és bizonyítási cselekményekkel való kapcsolatát⁶⁸, a Be. alapján, és álláspontom szerint is a poligráf igénybevétele szaktanácsadói vizsgálatnak minősül, egy olyan felderítő és bizonyos esetekben bizonyítási cselekménynek, amelyben több bizonyítási cselekmény is fellelhető, és amelyből bizonyítási eszközök származhatnak. A jogalkotó a szaktanácsadói vizsgálat mellett tette le a garast, amikor azonban szaktanácsadói vizsgálatként tekintünk a poligráf igénybevételére, állandóan figyelemmel kell lennünk arra, hogy több olyan elem is megtalálható benne, amely rokonítható a bizonyítási cselekményekkel.

A poligráfós vizsgálat és a közvetlen vagy közvetett bizonyíték kérdése

Bár a poligráf a felderítéskor kap elsősorban szerepet, ez azonban nem zárja ki annak a lehetőségét, hogy a bíróság bizonyítékként értékelje a vizsgálati eredménybe foglalt szaktanácsadói megállapításokat. Noha ez a jelenség nem gyakori, érdemes megvizsgálni, hogy közvetlen vagy közvetett bizonyíték származhat-e a poligráfós vizsgálatból.

Angyal Pál szerint „a közvetlen bizonyíték az mely a bizonyítandó tényt minden közvetítés nélkül hozza a bíró elé (pl. bírói szemle); ezzel szemben a közvetett az, mely mások szóbeli vagy írásos nyilatkozatai útján érvényesül (tanu vallomása, a terhelt és sértett nyilatkozatai, a szakértői vélemény), illetőleg amely bizonyos tények összefüggéséből következtetés útján juttat a meggyőződéshez (indíciumok; ez utóbbi bizonyítékokat az előbbiekkal szemben, melyeket fizikai vagy természetes bizonyítékoknak is szokás nevezni, logikai vagy összetett bizonyíték műszóval illeti az irodalom)”⁶⁹. Irk Albert is úgy véli, hogy „közvetlen bizonyítékokról akkor szoktunk beszélni, amikor a bizonyíték rendszerint maga kelt meggyőződést bíró által minden közvetítés nélkül szerzett érzéki észrevétel útján (pl. bírói szemle). Míg közvetett a bizonyíték, ha az csak következtetés útján kelt meggyőződést. A bíró tehát nem észlelheti közvetlenül a bizonyítandó tényt, hanem más személyeknek észleleteiből (szakértő, tanu) vagy más jelenségeknek bizonyos tulajdonságaiból (okmány) logikai következtetés útján meríti a maga meggyőződését.”⁷⁰

⁶⁸ A bizonyítási cselekmények közül a legszorosabb a kapcsolata a szakértői vizsgálattal és a kihallgatással van, de éppígy vannak hasonló vonásai a bizonyítási eljárások közül a szembesítéssel, a felismerésre bemutatással és a helyszíni kihallgatással.

⁶⁹ Angyal Pál (1915): i. m. 331. o.

⁷⁰ Irk Albert: i. m. 82. o.

Irk szerint a közvetett bizonyítékok „*jelentős körülmények, melyek csak közvetve, bizonyítás útján nyújtanak valamely bizonyító eszköz bizonyító erejének megállapítására utmutatást (pl. a tanú vallomása hiteltérdemlőségének megállapítása kísérlete lélektani úton stb.)*”⁷¹.

Király Tibor már nem az Angyal Pál-, illetve az Irk Albert-féle meghatározásból indul ki, nem attól tartja közvetlennek a bizonyítékot, ha a bíró közvetlenül észleli például a szemletárgyat, hanem úgy véli, hogy „*a bizonyíték lehet olyan tény, amely közvetlenül a bűncselekményre vonatkozik, a bűncselekményt vagy annak valamelyik mozzanatát őrizi, rögzíti, vagy lehet olyan tény is, amelyből a bűncselekményre vagy valamelyik mozzanatára következtetni lehet*”⁷². Így például a tetten érő tanú vallomásából közvetlen bizonyíték származhat, míg a helyszínen talált, a terheltől származó ujjnyom csak közvetett bizonyítékként használható fel, mert a bíróság csak következtethet arra, hogy az ujjnyom a bűncselekmény elkövetésekor került az ajtóra. Tremmel Flórián úgy fogalmaz, hogy „*a közvetlen bizonyítékok esetében a törvényes forrásból merített adat magára a büntetőjogilag releváns tényre vonatkozik, s ezért a közvetlen bizonyíték(ok) elfogadása esetén nyomban megállapítható a büntetőjogilag releváns tény*”⁷³. Tremmel szerint a közvetett bizonyíték esetén a törvényes forrású adat nem magára a büntetőjogilag releváns tényre vonatkozik (nem azt tükrözi vissza), hanem csak azzal valamilyen kapcsolatban, összefüggésben álló más tényre, „*közbenső tényre*” (indícium), ezért a közvetett bizonyíték elfogadása általában csak gyanúokat, bűnjelet, indíciumot tesz megállapíthatóvá, s ebből azután több-kevesebb valószínűséggel lehet továbbkövetkezteni a büntetőjogilag releváns tényre.⁷⁴ Ez a valószínűségi jellegű következtetés többértelmű, Tremmel úgy véli, hogy „*több verziót lehet felállítani, több verzióknak van valószínűsége*”⁷⁵.

Tóth Mihály szerint közvetett bizonyíték „*a legtöbb (de nem valamennyi) tárgyi bizonyíték, az ún. »másodlagos« vagy »hallomás-tanú« vallomásai, valamint a terhelt bűncselekmény előtt vagy utána tanúsított magatartása is*”⁷⁶. Tóth Mihály a közvetett bizonyítékok közé sorolja a poligráfós vizsgálat eredményét is, és ugyanezt teszi Tremmel Flórián is, amikor arról ír, hogy a poligráfós vizsgálat „*igen jelentős közvetett bizonyítékot eredményezhet ak-*

71 Uo. 79. o.

72 Király Tibor: i. m. 248. o.

73 Tremmel Flórián: i. m. 84. o.

74 Uo.

75 Uo. 110. o.

76 Tóth Mihály: Közvetett bizonyítás, prekonceptiók és előlételek. In: Erdei Árpád (szerk.): A büntetőítélet igazságtartalma. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010, 76. o.

kor, ha a vizsgálat eredménye valószínűségi vagy kategorikus jelleggel az ún. »tettestudomás« (Täterwissen) meglétét támasztja alá.”⁷⁷ Egyetérték Tremmel Flóriánnal, hogy a poligráfós vizsgálat által kimutatott „tettestudomás” közvetett bizonyítéknak tekinthető, ugyanis a feszültségcsúcstesztés kérdéssorokban a kritikus kérdésekre adott tagadó válaszok – fiziológiai reakciók alapján történő megtévesztőnek minősítése – arra enged következtetni, hogy a vizsgált személy birtokában van annak az információnak, amelyről csak az elkövető tudhat, így valószínűsíthető, hogy a vizsgálat alanya követte el a bűncselekményt, különben a kritikus kérdésre adott reakciói nem különböznenek a semleges kérdéseknél tanúsítottakétól. Ez azonban csak valószínűségi következtetés, egyszerű „gyanúok”, mert a poligráf megbízhatósági rátái magukban hordozzák a szaktanácsadói tévedés veszélyét. Lehet, hogy a megtévesztő válasz valóban megtévesztő volt, és az alany követte el a bűncselekményt, de az is előfordulhat, hogy a megtévesztő válasz oka nem a tettestudomás megléte, vagy gondolhatunk arra is, hogy a kritikus kérdésre csak azért reagál a vizsgált személy, mert a nyomozó hatóság feltételezése ellenére nem csak az elkövető tud az adott elkövetési körülményről. Éppen ezért szükség van még további közvetlen és közvetett bizonyítékokra, amelyek a valószínűséget bizonyossággá változtathatják.

Hogyha gyanúsított a poligráfós vizsgálat alanya, és alkalmazzák nála a feszültségcsúcstesztet, minden egyes kritikus kérdés egyben a „tettestudomás” meglétének megállapítására is irányul, valószínűsége van annak, ha a gyanúsított nem követte volna el a bűncselekményt, a fiziológiai reakciók sem mutatnának eltérést az ügygel összefüggő kérdéseknél. Ugyanez mondható el az általános kérdések tesztjénél alkalmazott kritikus kérdésekről is, hiszen feltételezhetően ezekre a tételekre nem reagálna, ha nem ő követte volna el a bűncselekményt. A nem bűnös gyanúsítottnak jobban kellene reagálnia a kontrollkérdésre, mint a kritikus tételre.

Mindezek a tanúra is igazak, ha fennáll vele szemben az egyszerű gyanú a bűncselekmény elkövetésére. Ha hiányzik a gyanú, és csupán azt kívánják ellenőrizni a poligráffal, őszinte-e a tanú vallomása, ekkor már nem beszélhetünk a „tettestudomás” vizsgálatáról – és arról sem, hogy esetleg tisztázni szeretnék, elkövette-e a bűncselekményt –, közvetett bizonyítékról azonban annál inkább, ha ugyanis arra irányul a kérdés, hogy milyen színű autóba szállt be az elkövető, és a tanú az előző vallomásaiban zöld autót említ, de a poligráfós vizsgálat nyomán a fehér szín állapítható meg helyes válaszként a

77 Tremmel Flórián: i. m. 181. o.

fiziológiai reakciók alapján, akkor a poligráfus vizsgálat eredménye – tehát a fehér színre vonatkozó adat – közvetett bizonyíték lehet, amely ellentétben áll majd a tanú vallomásával, mint egy esetleges közvetlen bizonyítékkal. Ebben az esetben is előfordulhat azonban, hogy a fiziológiai reakciók nem azért változtak meg, mert valóban fehér színű kocsival hajtott volna el az elkövető, hanem a fehér színű autóra vonatkozó kérdés azért okozott stresszt, mert éppen aznap ütközött össze a vizsgált személy egy fehér autóval.

Ezek a felvetések más közvetett bizonyítékoknál is lehetségesek, annak ellenére ugyanis, hogy a gyanúsított ujjnyomát megtalálják a bankautomatán, nem biztos, hogy ő az elkövető, mert az is előfordulhatott, hogy néhány perccel a bűncselekmény elkövetése előtt csak pénzt vett fel az automatából, így hagyta ott az ujjnyomot. Ehhez a példához nyomban hozzá is kell tenni, sokkal nagyobb a valószínűsége annak, hogy helyesen állapítják meg az ujjnyomról, hogy a gyanúsítotté-e, mint a poligráffal azt, hogy a vizsgált személy megtévesztő választ adott-e, amikor nemmel felelt arra a kérdésre, hogy fejsszéval követte-e el a bűncselekményt. Ha már a megtévesztő válasz ténye is kérdéses, igencsak csökken a poligráfus vizsgálatból nyerhető közvetett bizonyíték bizonyító ereje, éppen ezért úgy vélem, hogy nem kell ugyan tiltalmazni a poligráfus vizsgálat eredményének közvetett bizonyítékként való felhasználását, de a bíróság nem eshet abba a hibába, hogy túlértékeli a poligráf jelentőségét, és a szükségesnél nagyobb bizonyító erőt tulajdonítson a vizsgálati eredményének.

Zárógondolatok

Bár a poligráfus vizsgálatnak helye lehet a bizonyításban, hiszen az eljáró bíróságon múlik, hogy a bizonyítási eljárás részévé teszi-e a vizsgálat eredményét (vagy az annak következményeként keletkező más bizonyítási eszközöket), úgy vélem azonban, elsősorban a felderítésben kell hogy szerepet kapjon. Ugyanúgy, mint a szaktanácsadó, a poligráfus vizsgálat is a nyomozó hatóság és az ügyész segítője, pontosabban a felderítést orientálja elsősorban, és a vizsgálat eredményét tartalmazó szaktanácsadói jegyzőkönyvre csak másodsorban tekinthetünk úgy mint lehetséges bizonyítási eszközre, amelyből bizonyíték is származhat. Ha a bíróság is igénybe vehetne szaktanácsadót, azzal elhárulna a jogi akadály a poligráfus vizsgálat bírósági eljárásban való alkalmazása elől, amire, igaz, ritkán, de szükség lehet a bírósági

döntés alapján, ha az ügy alkalmas arra, hogy a műszeres vallomás-ellenőrzésnek orientáló hatása legyen még a bírósági szakban is.

Utaltam rá, hogy a poligráfós vizsgálatnak megbízhatósági korlátai vannak, ugyanis a megbízhatósági ráta a rendelkezésre álló kutatási eredmények alapján 50 és 98,6 százalék közé tehető⁷⁸, de ez az arányszám sem feltétlenül tekinthető korrektnek, mivel számos olyan tényező van, amely kérdésessé teszi, hogy egyáltalán mérhető-e a módszer megbízhatósága. Mindezzel együtt úgy vélem, hogy a poligráfós vizsgálat nem rekeszthető ki sem a felderítésből, sem a bizonyításból arra való hivatkozással, hogy aggályok vannak a megbízhatóságát illetően, viszont a poligráfós vizsgálatot elrendelő hatóságának tisztában kell lennie azzal, hogy a vallomás-ellenőrzést végző szaknácásadó nem tévedhetetlen, a műszer pedig nem csodaszersz, vagyis kellő fenntartással kell kezelni a vizsgálati eredményeket.

⁷⁸ Lásd részletesebben Budaházi Árpád: A műszeres vallomásellenőrzés, különös tekintettel a poligráfós vizsgálatra. Doktori értekezés. PTE ÁJK Doktori Iskola, Pécs, 2013, 163–186. o.